Fekete György

Kitermelte vagy lehetetlenné tette?

VISSZHANG - LI. évfolyam 43. szám, 2007. október 26.

Gyáni Gábor meggyőzően mutatja be (Mi vezetett ötvenhathoz? ÉS, 2007/42.), hogy 1956-os forradalmunk, bár nem célirányos szervezkedésből nőtt ki, mégsem előzmények nélküli, mármint a társadalomnak a zsarnoki hatalommal szemben tanúsított ellenállását tekintve.
Nem is értem, hogy ilyen árnyalt elemzést mi indokolta sematikus tételre építeni? Idézek a bevezetésből: "A XX. századi európai diktatúrák, a fasizmus és a kommunizmus, egyike sem a belső ellenállás hatására omlott végül össze. (...) Olyan szélsőséges (...) bennük (...) az "infrastrukturális államhatalom", hogy a (civil) társadalom (...) képtelen ellenük védekezni, s a lázadás potenciálja is egészen kivész belőle."
A szerző az államszocializmust kommunizmusnak titulálja (ez manapság mainstream), a végkifejlet vonatkozásában összemosva annak despotikus és paternalista szakaszát. 1956-tal közvetlen összefüggésben sem vélem tarthatónak a dolgozatot indító megállapítást. Hiszen a Nagy Imre által komolyan vett Új Szakasz nyomán feléledtek a szabadság kis körei (Bibó). Továbbá október 23-án a parlament előtt százezernyi lázadó állampolgár. Demoralizálódott hadsereg és rendőrség, a terrorisztikusan cselekvő ÁVH-ra és a beavatkozó szovjetekre a lakosság egy része vissza-, illetve rálő. Szerintem ez nem védekezni képtelen társadalom. Igaz, a csengőfrász jelensége nem korlátozódik a Gestapo felügyelte Németországra, ismeretes az ún. proletárdiktatúrában is. Ellenben az államszocializmus belső hasadását akárcsak megközelítő mértékben szembekerült-e a náci rendszer az általa elnyomott német társadalommal? (Esetükben egyébként az indoktrináció, a gleichschaltolás, majd a fegyverkezés és a háború eleve tompították az érdekdifferenciálódást meg annak tudatosulását.)
Szintén a kifogásolt alaptétel valóságidegenségébe ütközünk, ha a dicstelen véget vesszük szemügyre. Mert 1989/1990 körül a változások úgy érték e társadalmakat, hogy azok már mélyen strukturálódtak (bennük saját hangjukon morgó "autonómiákkal"), s a politikai hatalom mindenütt erodálódott.
Azt is kérdezem, hogy pontos-e így összegezni: "a marxista forradalomelméletekből adódó nézet, mely szerint a forradalmi megmozdulásokat egy (ön)tudatos szűkebb csoport határozza el, s tervezi meg a siker reményében". Tudniillik Marx és követői (Lenin is!) éppen a szerzőtől idesorolt blanquizmust forradalomcsináló irányultsága miatt bírálták keményen.
És van még egy összefüggés, amelynek felvetését szükségesnek tartanám: a feudálkapitalista szisztéma megtörését bizony segítette a sztálini birodalom ránk telepedése... Befolyásolván mind 1945, mind 1956 megélését és megítélését. Elgondolkodhatunk, mint a zsidóságot elhurcoltató Nabukodonozorról, a babilóniai uralkodóról: "A nép szegényeit pedig, akiknek semmijök sincs vala, ott hagyá Nabuzáradán, a poroszlók feje, Júda földében, és ada nékik szőlőket és szántóföldeket" (Jeremiás könyve, 39, 10.).